

**Fragment din Anexa II a cărții Introducere în psihopatologia
antropologică, 2025, care se adaugă comentariului privitor la instanța
formală a Identității persoanei.**

2/ Instanța formală a actualității trăite nemijlocit situațional (perceptiv-activ) și cea a implicării în proiecte; temporo spațialitatea psihismului uman.

a.Raportarea nemijlocită la situațiile actuale. Modelul propus al psihismului persoanei are în vedere polarizarea dintre o instanță identitară de fond și o alta, a **raportării nemijlocite actuale - perceptiv active - la situații evenimențiale circumstanțiale**. Pentru subiectul înțeles ca persoană identitară, prezentul situațional reprezintă puntea prin care el are acces la lumea în care trăiește și la semnificațiile căreia se raportează nemijlocit. Astfel e, de exemplu prezentul ce stă în spatele - sau încadrează și susține -, o spaimă sau surpriză, un dialog, rezolvarea unei probleme de matematică, scrierea unei scrisori sau săparea unei gropi, participarea la o petrecere sărbătorească, confruntarea fizică cu un opozant, ascultarea – seara - a jurnalului de știri.. sau.. închinarea unei rugăciuni. Toate aceste menționate trăiri, se desfășoară pe coordonate spațio temporale determinate ale existenței unei persoanei, având un conținut, o structură a trăirii și o încadrare într-un interval determinat al timpului cosmic, măsurat de ceasornice.

Prezentul situațional e resimțit continuu de către subiect ca flancat, ca plasat între.. caracteristicile viitorului (vizat, așteptat, dorit, sperat, imaginat, visat, prefigurat)... și cele ale trecutului (rememorat, reprezentat.. uneori nostalgic, alteori ca suferință, chin, culpă, rușine). Prezentul poate fi experimentat calm, plinar, vibrant, euforic, hedonic, ludic... alteori dureros, chinuitor, insuportabil,.. sau mai reținut, chiar detașat, senin. Cei trei poli definitorii ai temporalității trăite (trecut, prezent, viitor) pot uneori interfera, ca

în cazul reamintirilor neplăcute ce perturbă intruziv trăirile actuale....sau a absorbției prezentului trăit de fascinația unor aspecte dintr-un viitor imediat dorit. Apoi, trăirea prezentului poate fi subminată în ansamblul ei, ca în lipsa de speranță și anhedonia dispoziției depresive.. sau în expansivitatea hipermetrică a unei elatii excesive - ca în sindromul depresiv și cel maniacal. De fapt, condiția psihopatologică a depresiei și maniei, tocmai ne atrage atenția asupra necesității de a distinge în psihismul omului normal, un **cadru formal (o scenă) a posibilității desfășurării trăirilor prezente**. Cadru care, e disponibil și funcțional în toate stările vigile obișnuite, odată cu orice răspuns coerent la solicitări.. sau a implementării structurat active a vreunei inițiative. Scena situației prezente, realizează „poarta” și „masa de lucru” prin care și pe care, se realizează de fapt contactul și osmoza nemijlocită.. de schimb reciproc.. dintre: - Pe deoparte, interioritatea și specificitatea structural-informativă proprie a existenței subiectului; și: - Pe de altă parte, exterioritatea sau alteritatea lumii exterioare (a „tematicii vizate” în cazul raportării intenționale a persoanei la entitățile fictive, abstracte sau supranaturale ale lumii umane). În acest cadru, atât receptarea structurată a semnificațiilor perceptive (și mnestic), cât și proiectarea (și efectuarea) acțiunilor cu sens (și a elaborărilor tematice), au o structură și o durată specifică. Prezentul trăit nu e punctiform,.. el are o specifică spațio temporalitate și organizare, în conformitate cu ordinea ierarhică a unei „coerențe centrale”.

Prezentul situațional – presupunând și cadrul spațio temporalității și organizării care-i face posibilă manifestarea - **e o instanță definitorie a psihismului persoanei**. El e continuu activ în programele de rutină ale vieții de zi cu zi, ocupând locul central și în participările subiectului la orice eveniment comunitar important...la orice act creator personal – ca o fereastră ce face posibilă implicarea persoanei dincolo de interioritatea subiectivă ce-i este proprie. Pentru un comentariu psihopatologic se cere avut însă în vedere **un model standard** cât mai simplu conturat, al acestui „prezent trăit”; de ex. prin

analiza **rezolvării unei situații problematice actuale a cărei semnificație subiectul o percepe (e.g. ca periculoasă).**

Trăirea actuală a unei situații problematice, oricât de scurtă ar fi, are secvențe succesive, care încep cu **perceperea semnificației situaționale în care subiectul resimte că se află.** Faptul implică o suită de precondiții, așa cum ar fi:

- o suficientă vigilitate lucidă, fără interferențe cu stări onirice, de sedare sau comatoase,.. capacitate intelectuală și dotare senzorială adecvate.. competențe semantico lingvistice de comprehensiune (pentru descifrarea eventualelor informații lingvistice și simboluri)...., un interes adecvat...o minimă familiaritate și orientarea în raport cu lumea dată și accesibilă etc.

Identificarea situațională perceptivă a unei clase importante de semnificații - așa cum e de ex. spaima corelată unui pericol - poate declanșa o **alertă emotiv dispozițională**, ce preselectează și pune la dispoziția subiectului, cvasiautomat, moduri specifice de reacție; atât comportamentală cât și în direcția căutării informative adecvate, inclusiv în memorie. Concomitent, atenția perceptivă a subiectului își structurează filtrul, conducând spre **circumscrierea și configurarea, organizată și ordonată într-un scenariu dinamic centrat de subiect, a datelor perceptibile semnificative ale evenimentului semnalat** (= obiecte, ființe, persoane, mesaje, simboluri etc., toate **receptate actualmente prin informații nemijlocite**, interconectate într-o interacțiune evenimentială cu subiectul, într-un mediu organizat spațial; și implicate într-un proiect temporal de rezolvare **efectivă**). Procesul perceptiv implică, astfel, și conturarea mai organizată a unei **scene spațio-temporale în care situația actuală problematică e plasată**, decupată din cadrul mai larg al prezentului comunitar la care subiectul participă. Această plasare (e.g. reprezentarea situației că tâlharii i-au intrat în locuință să-l jefuiască noaptea)...e urmată de – **elaborarea unor scenarii eventuale..ce conduc la decizia unei direcții de implicare determinată în rezolvarea situației** (e.g. ascundere..fugă..confruntare); urmată de: - **soluționarea efectivă, prin propriul comportament, autocontrolat, a**

situației problematice,.. cu referințe continui la modelul operațional mental deja configurat, care persistă, ca un ghid, până la soluționare. Iar în final: - **depozitarea în memorie a episodului evenimential trăit.**

Instanța trăirilor actuale pe care o avem acum în vedere, se desfășoară la om în continuitatea modelelor biologice de raportare continuă, adaptativă, la situațiile actuale, prin informațiile pe care indivizii unor specii le pot detecta,.. și a modelelor comportamentale pe care speciile respective le pot desfășura, în mediul lor ecologic. S-ar putea deci vorbi și la nivelul mamiferelor superioare de schițarea, de către indivizi, a modelării evenimentului ce se desfășoară - de ex în cadrul unei confruntări periculoase – printr-un scenariu de referință, care ghidează comportamentul situațional efectiv. Specificul psihismului uman de a opera pe complexe modele ale realității, include acum **și autoreprezentarea însăși a subiectului în centrul scenariului pe care-l modelează, ca derulându-se pe o scenă** a situației actuale. Iar până la rezolvarea finală, persoana rulează pe modelul său reprezentativ...variate eventualități posibile, strategice de intervenție, în raport cu informațiile pe care le obține, le deține și/sau și le imaginează.

Primul moment din scenariul menționat, cel emoțional, se poate desfășura la om și ca o criză de angoasă „endogenă” – ca atac de panică – în care subiectul resimte paroxistic, pentru scurt timp dar fără o cauză evidentă, pericolul necontrolabil al unei morți iminente (uneori cu cădere în vid..în afara coordonatelor spațio-temporale ale lumii). Faptul ne indică cu evidență că, există disponibilități de reacție adaptativă înscrise în structuri neuropsihice, ce se pot activa, uneori, aparent spontan. Dar care deobicei se actualizează în raport cu o semnificație resimțită (percepută). Dincolo de eventualitatea atacului de panică, spaima apare în urma descifrării unor semnificații contextualizate perceptiv spațial, permițând subiectului reacții adaptative imediate. Dar și prelungite, pe baza activării unor disponibilități comportamentale corespunzătoare, a deliberării și a elaborării de comportamente cu sens prelungite, în cadrul

desfășurării variatelor episoade ale cursului vieții sale. În contextul semnificației de pericol, se poate activa și dispoziția agresiv-combativă de luptă - pentru eventuale episoade de confruntare, mai scurte sau mai lungi. Iar la sfârșitul unei dispute, înfrângerea activează de obicei un model comportamental de tip depresiv - al retragerii inhibate, necesară refacerii și reorganizării; iar victoria, unul de elatie sărbătorească, fiecare din acestea putând avea o durată proprie de manifestare.

Trăirile situaționale se înscriu în procesualități psihologice de amplă durată. Evenimentul situațional anxios-fobic poate fi neprevăzut și singular; sau, el se poate institui ca o secvență dintr-o confruntare cu o altă persoană, desfășurată pe o durată lungă de timp; alternând cu episoade de combativitate agresivă...sau de detașare observațională...de retragere inhibată depresivă...de elatie realizatorie..de împăcare. Multe trăiri situaționale semnificative se integrează în proiecte deliberate, pe care subiectul le organizează și le urmărește persistent. Ca un exemplu aparte, ar putea fi invocată **studierea caracteristicilor psihologice ale percepției, prin experimentul propus unui subiect de a recepta contemplativ un unic obiect, plasat pe un suport și încadrat de un fundal** (condiție pregnant diferită de funcționarea dinamică a percepției persoanei din evenimentul unui pericol iminent, din scenariul unui conflict). Prin astfel de studii s-a evidențiat deficitul „coerenței centrale perceptive din autism”. Psihologia de laborator face apel la astfel de modele bine controlate; dar rezultatele astfel obținute se cer recalibrate la modul de desfășurare a evenimentelor reale.

b. Proiectele de durată. Analizându-se o **situație actuală** e important, deci, a se avea în vedere în permanență **articularea ei cu altele similare – prealabile și ulterioare**. Momentul unei spaimi se poate încadra într-un conflict cu un adversar, care se desfășoară prin secvențe temporale succesive, până la împăcare..uneori săptămâni, luni sau ani de zile;... Un pictor poate realiza o schiță rapidă, caricaturală a cuiva.. apoi un portret...iar acesta poate face parte

dintr-un proiect..în vederea organizării unei expoziții.. Un tâmplar poate meșteri un picior de scaun.. un scaun întreg...ca parte din realizarea unei comenzi de mobilă pentru o nouă locuință etc. Un student care se pregătește pentru un examen pe parcursul căruia e extrem de emoționat,.. are în vedere parcurgerea întregii sesiuni...și terminarea facultății.

Apoi, se cere a nu se ignora faptul că, concomitent, subiectul poate participa în același timp la două sau mai multe trăiri actuale secvențiale.. dar, mai ales la acțiuni cu scop ce se derulează în paralel, pe diverse planuri existențiale, în raportări și relaționări distincte....în perspectiva diacroniei unor multiple proiecte realizatoare. Alte aspecte corelate acestui aspect ar fi: - O persoană poate trăi un eveniment periculos într-o perioadă de viață în care astfel de întâmplări se repetă frecvent...sau într-una de calm și pace...sau în contextul unei explorări în teritorii necunoscute. - Evenimentul periculos poate apare la o persoană cu o fire emotiv sperioasă sau la una calmă, curajoasă, autocontrolată.

Astfel de comentarii subliniază faptul că, între polii extremi ai actualității situaționale trăite și fundalului duratei identitare, se interpun multiple straturi de manifestare și desfășurare ale vieții psihice ale unei persoane. Între acestea, un loc important îl ocupă **proiectele de acțiune cu scop pragmatic**. Faptul de a desfășura o suită de activități succesive corelate în direcția unui obiectiv, într-o perioadă prelungită de timp, e o caracteristică destul de generală a comportamentelor ființelor vii, susținută de motivații instinctive (de ex. în direcția căutării hranei..a construirii cuibului etc.) Datorită faptului că specia homo se definește în mare măsură prin producerea de unelte, actul realizator desfășurat în timp joacă un rol deosebit la nivelul psihismului individual a lui homo sapiens, mai ales în varianta sa contemporană. Creierul uman a dezvoltat în această direcție un set de „funcții cognitive executive”, ce susțin programarea și realizarea unei acțiuni cu scop - ca un fel de **circumscriere formală**; și care se referă la : - fixarea unui obiectiv în urma unei decizii; - mobilizarea unor disponibilități instrumentale și procedurale; - fixarea unui proiect constând din

etape succesive, de realizat într-o anumită ordine; - decizia..trecerea la acțiune..și executarea progresivă, pe etape, a proiectului; bazată pe un continuu control și autocontrol, pe informația inversă (ce acompaniază continuu informațiile obținute din memorie, din situația ambientală și din diverse baze de date, toate aspirate spre scop); - posibilitatea de a reelabora strategia de acțiune la nevoie; - sancționarea finalului, prin informația inversă privitoare la succesul proiectului. În acest complex cognitiv comportamental, un rol deosebit în organizarea reprezentățională și implementarea pe termen lung a acțiunilor cu scop, îl joacă funcțiile sistematizării, **manevrarea relațiilor de ordine ierarhică; care susțin succesiunea intrării în funcțiune a diverselor secvențe comportamentale ale scenariului planificat, după principiul „coerenței centrale”**.

În ultimele decenii s-au elaborat în această direcție o serie de doctrine și modele interpretative care analizează această problematică multifățetată, în marginea ciberneticii, teoriei sistemelor, a „logicii și teoriei acțiunii”; și care pot fi fructuoase și pentru analiza psihismului uman și a psihopatologiei sale. Caracterologia actuală, prin doctrina celor Cinci Mar Factori, scoate și ea în evidență dimensiunea Conștiinciozității, care are în vedere tocmai valențele de realizare optimă a acțiunilor performante, bine organizate (prin: Competență-eficiență, Ordine-organizare, Datorie-atenție, Tendință spre realizare-metodică, Autodisciplină - nu e delăsător, Deliberare - nu e impulsiv). Acțiunile pe termen lung ale persoanei interferează, inevitabil, nu doar cu cele ale altor persoane cu care subiectul coexistă și colaborează - sau pe care le coordonează; ci și cu programele publice de activitate, cultivate de diverse practici instituționalizate. Orice persoană se afirmă și prin astfel de acțiuni, atât în planul proiectelor profesionale, a redactării de mesaje sau opere literare, a planurilor de viață și a oricărui act realizator.

Acțiunea realizatoare se corelează cu dispozițiile psihice în general, cu cele afective și interpersonale în special. Pentru a acționa eficient în vederea

realizării unui scop, e necesar ca persoana să aibă o dispoziție de acțiune, ergică, proiectată spre viitor, potențată de curiozitate și elan realizator; și să nu fie marcată de apatie sau depresie. Apoi e necesară perseverența. Spre final poate fi utilă relația entuziastă a împlinirii iminente. Iar finalul propriu zis, poate fi urmat de euforia sărbătorească a succesului sau prin deprimarea eșecului.

c/ Temporo spațialitatea specifică psihismului uman. Polul angajării nemijlocite perceptiv-active în situații problematice actuale și - în continuitatea acestuia - dimensiunea angajării subiectului în proiecte cu scop, ne atrag atenția asupra specificităților temporo-spațialității trăite de persoana umană. Desigur, „prezentul situațional trăit” poate fi referit la coordonatele timpului fizico-cosmic matematizat, stabilind minutele, secunde sau orele cât el durează. Dar e posibilă – și necesară d.p.d.v. fenomenologico antropologic - și o analiză calitativă a acestuia. Practic, „prezentul trăit” psihologic, ar putea fi delimitat prin plasarea sa între trecutul rememorabil și invocabil și viitorul dorit și proiectat, anticipat de subiect. Prezent sau actualitate trăită, ce se polarizează cu durata fundamentală a identității biografice; având însă o proprie structură și durată, o proprie scenă de desfășurare, detașată din contextul unui evantai de proiecte și preocupări personale.

Prezentul trăit ar putea fi definit operațional și abstract prin angajarea efectivă a subiectului în rezolvarea unei situații problematice înțeleasă și care-l afectează, printr-o scurtă acțiune cu structură și durată proprie, derulată pe o scenă specifică; și pe care el o poate relata după încheiere. Configurație a prezentului trăit care se detașează din țesătura unor diverse **proiecte și preocupări de variate durate temporale și corelate unor diverse obiective**; realizând o conexiune între interioritatea subiectivității persoanei și exterioritatea lumii vizate. O astfel de circumscriere e, desigur, doar una orientativă, deoarece:

Pe de o parte subiectul e întotdeauna angajat concomitent în mai multe proiecte de acțiune ce se desfășoară în paralel, se întretaiesc și/sau se implică.

Faptul prefigurează o serie de linii temporale de „prezent prelungit” cu diverse durate, ce se derulează până la un punct concomitent, pe fundalul identității biografice. Acest evantai de linii suprapuse este cel care asigură „adâncimea temporală” necesară trăirii reflexive a prezentului circumscris; și un spațiu de manevră necesar opțiunilor (libere) ale subiectului. Apoi, d.p.d.v. personal, prezentul trăit se plasează la un moment dat al cursului vieții persoanei, la o anumită vârstă a sa, când el se află în corelații determinate cu mediul său socio cultural (cu o anumită instrucție, profesie, structură a rețelelor sociale, situație marital familială etc). Acest prezent nu doar că are în spate întreaga biografie – conștientă și preconștientă a persoanei – ci și, relativ îndelungata „perioada de viață” prin care el trece; în perspectiva vârstei, a relaționărilor, a stadiului în care se află și se desfășoară proiectele și expectațiile sale. Sunt și perioade de viață în care subiectul e intens angajat în rezolvarea unei teme – probleme – căreia îi subordonează orice alt interes, astfel încât, în respectiva perioadă de preocupare prevalentă, el parcă ar trăi un „prezent prelungit”.

E de avut apoi în vedere concomitența „prezentului” trăit de către celelalte persoane cu care subiectul colaborează, în mod mai mult sau mai puțin apropiat. Cu cele de interpătrundere intimă există o acordare intrinsecă; cu cele oficiale, una reglementată normativ,... și, de situațiile în desfășurare în care colaborează. Contează de asemenea actualitatea ce organizează temporalitatea comunitară în care subiectul trăiește; distribuită și aceasta pe mai multe nivele (cea a rețelelor sociale a cunoștințelor, a grupului profesional, „actualitatea zilei” la nivel socio politic, actualitatea perioadei istorice etc.). Pentru psihismul persoanei, ce există în mijlocul unei lumi umane bazată pe limbajul narativ-semnificant, critic, valoric și normativ, se cere a nu se ignora temporalitatea specifică narațiunilor socio culturale, care se extind de la relatarea evenimentelor cotidiene și istorice, la epopei, legende, mituri, istorie, literatură, științe. În raport cu temporalitatea curentă a evenimentelor umane și a celor fizico biologice, cea din narațiunile culturale e una ce poate fi variat parcursă de oamenii ce le redactează, citesc sau

recită...astfel încât, un „prezent” dintr-o narațiune - flancat de propriile sale trecuturi și viitoruri -, poate fi actualizat aproape oricând de un anume om. Această particularitate interferează cu psihismul persoanei cel puțin la două nivele: - cel al narațiunilor despre propria viață, ce le dezvoltă el însuși și cei apropiați; - cel al narațiunilor mitico sacrale, ce se recită în derularea ritualului sacral.. și care introduc tema culturală a eternității. În final, se cere avută în vedere imersia acestei temporalități personale – inclusă în cea a comunității sale socio culturale - în lumea fizico biologică, cu ritmurile sale specifice; toate, pe fundalul cosmic al anotimpurilor, anilor, și a parametrilor ce reglează timpul măsurat de omenirea istorică dată.

D.p.d.v. al psihismului persoanei umane, prezentul trăit, „acum-ul” subiectului, evident că durează un număr de unități temporale fizice convenționale – indicate de ceasornice; și are anumite calități, atât în perspectivă subiectivă cât și expresiv comportamentală. El poate fi trăit ca empatie, spaimă, furie combativă, frământare în vederea unei decizii, contemplare, rugăciune, participare la sărbătoare, inspirație creatoare etc. Faptul că prezentul trăit presupune în permanență memoria și imaginația - amintirea reprezentativă și imaginarea viitorului - nu diluează, ci amplifică relaționarea constantă a oricărui subiect uman cu specificul lumii umane. Subiectul își poate reaminti un eveniment în care el era obiectul rușinii publice, al batjocurii altora. Sau, se poate reprezenta pe sine într-un moment viitor, ca mare creator de succes. Osmoza între „realitatea trăită” și cea reprezentată sau imaginată, e dublată de interferența cu temporalitatea personajelor culturii și al entităților abstracte.

În spatele tuturor nivelelor ierarhice ale planurilor temporale menționate în care subiectul poate fi angajat, se plasează ca un fundal și referențial, identitatea duratei biografice a persoanei.

Spațialitatea trăită de subiect poate fi și ea analizată și comentată din perspectiva „situațiilor trăite în prezent” și a acțiunilor (și proiectelor); cu trimitere inițială la inserția psihismului uman pe fundalul unei infrastructuri

spațiale fizico biologice. La animale, raportarea spațială la ambianță a indivizilor unei specii, e corelabilă cu „locația” ecosistemului în care populația din care acesta face parte o delimitează ca „centru” al locuirii sale. Iar în spetele acestui fundal ecosistemic, punctul de plecare al raportărilor spațiale a individului animal, e propria-i corporalitate. Aceste aspecte se păstrează și la om. Pentru o persoană conștientă dată, spațiul raportării sale active la lume pleacă de la nivelul propriei corporalități trăite; și e comentabil pe direcțiile adresanței sale active spre obiective din ambianța sa fizico biologică și umană, mai apropiate și accesibile sau nu, de propria-i corporalitate și locuire. Orice act întreprins de o persoană se desfășoară pe baza utilizării propriului corp – care e și instrumentul fundamental de receptare a informațiilor. Corp ce stă la baza derulării tuturor comportamentelor sale, oricât de complexe și mediate instrumental; sau de referite la planuri teoretice.

Spațialitatea consubstanțială acțiunii efective a persoanei implică apoi – și la om – orientarea sa în raport cu direcțiile de localizare posibilă ale obiectivului; și evaluarea distanțelor vizate prin proiectul de acțiune. Adică, proximitatea sau îndepărtarea acestora -prin etape succesive, parcurse pe un anumit drum - de propriul sine încorporat; apoi, accesibilitatea lor față de parametrii locului în care subiectul se află. În plus, intervin și aspecte specifice corelate relaționărilor interpersonal sociale și organizării specifice a lumii umane, marcată de norme, valori și reprezentări teoretice.

Programarea și efectuarea actelor specific umane, care implică continuu apelul la modele probabilistice, face constant apel la organizarea structurilor de ordine temporo spațiale. Planul de ansamblu al atingerii unui obiectiv, presupune atât programarea unor etape succesive ce se cer implementate într-o anumită ordine temporală strategică; cât și parcurgerea unor teritorii organizate spațial, sub forma unui drum de străbătut. Drum ce poate fi marcat de obstacole..care uneori pretinde ocolișuri și reveniri..care poate fi presărat de accidente și blocaje, ocultat de mascări..uneori putând fi, totuși,

scurtcircuitat...iar alteori,.. chiar „pierdut”.. de către omul ce „se rătăcește”. Și apoi, e un drum la care subiectul poate și renunța, din varii motive. Această imagine metaforică a drumului, trimite spre un alt aspect decât însăși conținutul distinct al etapelor și ordinea temporală în care acestea se cer parcurse; cu referință la particularitățile contextului în care acțiunea de parcurgere este sau va fi plasată. (În această perspectivă antropologică, implicarea temporalității și spațialității se cere menținută în planul tradiționalei sale corelații cu relațiile de ordine - așa cum sugera Leibnitz când formula că „temporalitatea implică ordinea succesiunii pe când spațialitatea, pe cea a concomitenței” -; dar, perspectiva structural fenomenologică trimite acum spre o mai complexă organizare funcțional formală a „**coerenței centrale**”.

Revenind la perspectiva de plecare, cea a spațialității corelate realizării efective a unui act, orientarea, direcția, distanțele, depășirea etapelor etc., nu sunt definibile doar în perspectiva individului; ele țin în egală măsură de structura funcțională a acțiunilor proiectate și aflate în realizare de către comunitățile socio culturale istorice din care persoana face parte, inclusiv de parametrii tehnologici care o definesc. Astfel, instrumentele de deplasare și de comunicare pe care oamenii le folosesc s-au modificat semnificativ în unele epoci; și s-au revoluționat în ultimul timp. Reducerea pe această cale a distanțelor, a „depărtărilor”, nu poate conduce însă automat la o mai mare apropiere, în sensul intimității.